

Based on the analysis of the regulations of the Criminal Procedure law of Ukraine as well as the practical experience of making the decision about the amalgamation of the materials in criminal proceedings, the necessity to make the decision about a number of persons being suspected in unintentional crime that led to criminal and legal consequences is established.

It is explained in what lies the necessity to make the decision about the amalgamation of the materials in criminal proceedings in the above-mentioned examples.

Key words: *pretrial investigation, criminal proceedings, the amalgamation of the materials in criminal proceedings.*

Стаття надійшла 2 березня 2016 р.

УДК 343.5''-07/+20''

Л. М. Сукмановська

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Проаналізовано нормативні документи різних епох і держав, унаслідок чого встановлено, що проблема домашнього насильства існувала завжди, незалежно від еволюційного ступеня суспільства в той чи інший час. Констатовано, що історичні витoki сімейного насилля походять з давніх часів і обумовлені особливостями традицій, національних цінностей, культури та релігії різних країн. Цей різновид насильства являє собою складне й історично стійке явище, яке торкається приватних осіб, суспільства та держави загалом.

Ключові слова: *домашнє насильство, гендерна нерівність, генезис насильства в сім'ї, прояви дискримінації.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть проблематика гендерної рівноваги та протидії дискримінації за статевою ознакою набула широкої популярності в усіх розвинених країнах світу, таким чином певною мірою відображаючи рівень розвитку суспільства, котрого досягла та чи інша держава. На сьогодні нагальною є необхідність вивчення генезису домашнього насилля шляхом дослідження наукових, історичних та релігійних джерел, законодавства на території сучасної України, аналізу чинного законодавства, порівняння вітчизняної та західної історії існування проблеми насильства в сім'ї задля подальшого визначення чинників і шляхів її подолання.

Стан дослідження. Порушенням прав людини у вигляді вчинення насильницьких дій, в тому числі щодо жінок, присвятили свої розвідки такі науковці, як В. С. Малишев, Ю. М. Антонян, Я. І. Гілінський, Т. А. Сидоренкова, В. М. Кудрявцев, К. А. Гурковська. Важливими в дослідженні історіографії проблеми насильства в сім'ї стали напрацювання вітчизняних та зарубіжних учених-гендеристів С. Айвазової, Н. Болотіної, М. Буроменського, О. Вороніної, В. Глиняного, О. Дашковської, Л. Завадської, Л. Кормич, Н. Лавриненко, І. Лавринчук, Н. Анішук, К. Левченко, Л. Леонтьєвої, О. Матвієнко, Т. Мельник.

Метою статті є дослідження історичних аспектів виникнення домашнього насильства як складного та історично стійкого явища.

Виклад основних положень. Гендерне насильство має глибоке історичне коріння як в Україні, так і в зарубіжжі. Воно бере свій початок із давніх-давен, відтоді як почало існувати людство на Землі. Різноманіття його форм негативно віддзеркалилося на процесах життєдіяльності, що значною мірою вплинуло на дискримінаційне становище жінок у суспільстві та в сім'ї [1, с. 27].

Домашнє насильство – це будь-яке умисне діяння (дія або бездіяльність) чи погроза застосування такого діяння (дії або бездіяльності) фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру одного члена родини чи домашнього господарства відносно до іншого, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена родини чи домашнього господарства як людини та громадянина і завдають йому моральну шкоду, шкоду його фізичному, психічному здоров'ю чи економічним інтересам [2, с. 11].

Щодо причин виникнення насильства в сім'ї, то гендерна нерівність і прояви дискримінації за ознакою статі, тобто необґрунтоване надання певних переваг чи, навпаки, утискання прав слабшого, сягають у далеке минуле. Насильство на сімейно-побутовому ґрунті протягом тривалого часу в багатьох країнах не вважалося правопорушенням, його розглядали як форму належної поведінки. Аналіз нормативних джерел різних епох і держав виразно свідчить про те, що сімейне насильство обумовлено особливостями традицій, національних цінностей, релігії та культури різних країн.

І в Україні, і за кордоном держава або санкціонувала застосування насильства в сім'ї чи інших сферах життєдіяльності людини, або просто не заперечувала проти звичаїв та традицій, що встановилися в цій сфері [3, с. 10].

Перші спроби врегулювати сімейні відносини на законодавчому рівні, як свідчать історичні пам'ятки, було зроблено ще в XVIII ст. до н.е., у період правління Хаммурапі, царя Вавилону. У законах царя

Хаммурапі було приділено багато уваги сімейним відносинам – як майнового, так і немайнового характеру, а також захисту деяких прав дітей. Так, аналіз окремих положень цих законів дає змогу стверджувати, що вони захищали інтереси сім'ї та встановлювали рівні права подружжя щодо майна і гідних умов сімейного життя, а також передбачали чітко визначені підстави для розлучення, що з боку чоловіка, що жінки. Водночас законами царя Хаммурапі передбачено було й можливість віддати жінку або дитину в боргову кабалу на певний термін в разі неможливості повернути борг [4, с. 76]. Таке положення пояснювалося особливостями суспільного ладу того часу – рабовласницького.

Значну роль у формуванні стереотипу про домінуюче становище чоловіка над жінкою в сімейному житті відіграє релігія. Святі писання майже всіх основних релігій світу мають низку місць, у яких чітко стверджується, що чоловіки повинні мати перевагу над жінками у суспільстві. Ці місця впродовж історії використовувалися для виправдання і посилення підлеглого статусу жінок. Багато релігій терпимо ставляться до домінування чоловіків над жінками, а деякі з них дещо заохочують фізичне покарання жінок та дітей. Релігійні інституції історично сприяли існуванню суспільних і правових структур, установок і цінностей, які стверджують владу чоловіка. Наприклад, в Новому Завіті містяться такі твердження: «Чоловік ... образ і слава Богу, а жінка – чоловікові слава. Бо чоловік не походить від жінки, але жінка від чоловіка. Не створений бо чоловік ради жінки, але жінка ради чоловіка» (Перше Послання Святого Апостола Павла до Коринтян, глава 11, 7–9); «Дружини, коріться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік – голова дружини, як і Христос – Голова Церкви... Як коріться Церква Христові, так і дружини своїм чоловікам у всьому» (Послання Святого Апостола Павла до Ефесян, глава 5, 22–24). В Корані також міститься схоже твердження: «Чоловік призначений стражем над жінкою... і добродесні жінки є покірними... Дорікай тим з них, з боку яких ти наражаєшся на непокору... і карай їх» (Аль-Ніса, 4–35) [5, с. 2, 32–33].

Більшість релігійних норм щодо відносин між батьками та дітьми містяться у Старому Завіті у Притчах Соломонових, зокрема: «13:24 Хто шкодує різки своєї, той ненавидить сина; а хто любить, той з дитинства карає його»; «19:18 Карай сина свого, доки є надія, і не обурюйся його криком»; «22:15 Глупство прив'язалося до серця юнака; але виправна різка відкине гнів його від нього»; «23:13–14 Не залишай юнака без покарання; якщо покараєш його різкою, він не помре. Ти покараєш його різкою, і врятуєш душу від шеолу»;

«29:15 Різка і викриття дають мудрість; але підліток, залишений без уваги, вчиняє сором матері».

Слід зазначити, що наразі деякі представники церкви посилаються на те, що норми Старого Завіту є історією, а сучасні правила поведінки закріплено у Новому Завіті, в якому, проте, відносинам батьків та дітей не приділено такої уваги, як у Старому; деякі зазначають, що застосувати фізичні покарання до дітей можна лише у разі вчинення ними гріховних діянь, а не прогрішень. З огляду на те, що значна кількість українців є віруючими, релігійні норми доволі часто для них мають пріоритет над нормами права, які, своєю чергою, категорично забороняють застосовувати фізичні покарання дитини, отже, варто залучати представників церкви до тлумачення норм Біблії, приведення їх та норм права у відповідність, та вироблення єдиної офіційної позиції церкви з приводу застосування фізичного покарання батьками дітей [3, с. 13–14].

В Індії, наприклад, і дотепер, незважаючи на заборони державного й міжнародного характеру, зберігається обряд саті – традиційна практика, за якою вдова приєднується до свого померлого чоловіка, спалюючи себе на його поховальному багатті. Не менш «колеритною» в країнах Близького Сходу й Африки є культурна практика хірургічного видалення жіночих геніталій. Для Російської імперії досить показовим був приклад, наведений М. Костомаровим: «Поводження чоловіків з дружинами було таким: зазвичай у чоловіка висів батіг, призначений саме для дружини, й називався «дурень»; за незначну провину чоловік тягав дружину за волосся, роздягав догола, прив'язував мотузками й бив «дурнем» до крові – це називалося «вчити дружину»; у багатьох чоловіків замість батога виконували ту ж саму роль різки – дружину «сікли» як маленьку дитину, а в інших, навпаки, дрюк – дружину били як худобу. Таке поводження не тільки не осуджувалось, а ще й ставилося чоловікові як моральний обов'язок. Хто не бив дружину, про того «благочестиві» люди говорили, що він «будинок свій не будує й про свою душу не дбає, і сам погублений буде і в цьому віці й у майбутньому, і будинок свій погубить». Це лише підтверджує, що таке соціальне явище, як гендерне насильство щодо жінки, має історичні корені, з тією лише різницею, що в кожній країні воно мало свої «національні» особливості [6, с. 148].

Державне регулювання сімейних відносин у європейських країнах в період свого становлення здійснювалося за допомогою канонічного права, що було обумовлено особливим положенням католицької церкви та значним її впливом на всі сторони суспільного життя й управління державою. Проте з XV–XVII ст. у Великій Британії,

Франції та Німеччині королівська влада відійшла від церковних догматів щодо регулювання шлюбу, і його стали розглядати не лише як релігійний обряд, а й як акт громадянського стану. Одночасно відносини подружжя (повна влада чоловіка, безумовне підкорення йому дружини тощо), котрі регулювалися канонічним правом, не мали принципових відмінностей від наведених нами особливостей прав кожного з подружжя – нерівності особистих і майнових прав, залежного положення жінки та ін. Окремі положення вищевказаного дають підстави для твердження про наявність спільних чинників – нерівності у правах чоловіка, жінки й дітей, обумовлених особливостями традицій, культури та релігії, патріархального ладу суспільного життя [7, с. 173].

Чимало держав наділяли чоловіка широкими особистими повноваженнями стосовно до інших членів сім'ї. Так, наприклад, у лондонській поліції на початку століття рахувались із таким правилом: «Чоловік сварливої дружини має право побити її вдома, за умови, що палиця, яку він використовує, не буде грубшою за великий палець його руки». В Америці у 1924 році в деяких штатах закон офіційно звільнив чоловіків від відповідальності за навмисне фізичне покарання дружини у випадках «крайньої необхідності». В Україні тривалий час чоловіка, який побив дружину, картали, який вбив благовірну – засуджували, а дружину, яка вбила чоловіка, живцем закопували в землю. Лише в 70-ті роки ХХ століття проблема насильства в сім'ї стала суспільно значущою, а подружнє насильство визнали неприпустимим на Заході. В Радянському Союзі насильства в сім'ї офіційно «не існувало». Як правило, вивчення цього феномену зводилось тільки до розгляду фізичного насилля відповідно до статей Кримінального кодексу. По-перше, «виносити сміття з хати» було негоже. Якщо тебе б'є чоловік – сама винна. А якщо і не винна – терпи, така жіноча доля. По-друге, навіть ті жінки, які все ж наважились подати заяву в міліцію, повертались додому ні з чим – заяву відмовлялися приймати [8, с. 74].

Патріархальну систему цінностей і принизливе ставлення до жінки можна відстежувати в приказках і прислів'ях, що мали деякий вплив на поведінку людей і відображали собою культурно-моральні настанови. Прикладом може слугувати правило «трьох К» у німців – «Kinder, Küche, Kirche» – діти, кухня, церква; чи приказка, що є характерною для нашої країни, про становище або статус жінки – «вагітна, боса й на кухні». Вплив і значення культурно-моральних настанов на існування та відтворення такого соціального явища, як гендерне насильство, є загальноновизнаним: «Підлегле становище жінки в суспільстві закріплюють соціально-культурні традиції, що мають

дискримінаційний характер, і економічна нерівність. Це зумовлює уразливість жінок і дівчат численними формами насильства, такими як фізичне, сексуальне і психологічне насильство в родині, аж до побиття, сексуальні наруги над дівчатками в родині; насильство, пов'язане з посагом; подружнє гвалтування; операції на жіночих статевих органах, що калічать; інша традиційна практика, що завдає шкоду жінкам, насильство не від чоловіка й насильство, пов'язане з експлуатацією).

Така ситуація, на наш погляд, склалася внаслідок розподілу побутових ролей або суспільних обов'язків стосовно збереження популяції того чи іншого племені. Як свідчить історія розвитку суспільства і власності, під час зміни матріархату патріархатом жінка втратила свою чільну роль і поступово з привілейованого члена суспільства стала річчю, на яку поширювалося право приватної власності сильного. Еволюційні й революційні етапи становлення громадянського суспільства, гуманізація суспільної моралі призвели до дисгармонії такого поділу гендерних ролей. Розвиток концепції природного права спричинив становлення принципу рівності всіх членів суспільства незалежно від раси, статі й соціального стану [6, с. 148].

Знайомство із джерельною базою дослідження дає змогу виокремити достатньо широке коло історичних пам'яток вітчизняного права, котрі регулюють стосунки в цій сфері, а саме: Статути Володимир та Ярослава про церковні суди, Руська Правда, Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566 та 1588 рр., «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. та 1885 р., Кримінальне Уложення 1903 р., Кримінальні кодекси радянської України 1922, 1927 та 1961 рр. й ін.

Друга половина XX сторіччя ознаменувалася підвищеною увагою до розвитку й дотримання прав людини, внаслідок цього науки соціального циклу стали глибше вивчати проблеми, пов'язані з порушенням прав людини, й пропонувати їх вирішення.

З 90-х рр. минулого століття відбулися кардинальні зміни щодо осягнення феномену насильства стосовно жінок, визнання його соціостатевою проблемою і тим самим відкриття нового її бачення в розрізі гендерного права. 20 грудня 1993 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила «Декларацію про викорінення насильства щодо жінок», під впливом якої, відповідно до резолюції Комітету ООН з прав людини № 1994/45 від 4 березня 1994 р., призначено Спеціального доповідача ООН з питання про насильство над жінками, його причини і наслідки. Ці події змусили суспільство по-новому подивитися на це явище, пов'язавши його з проблемою гендерної дискримінації.

Отож доходимо висновку, що такий різновид насильства являє собою складне та історично стійке явище, яке торкається приватних осіб, суспільства та держави загалом. Гендерне насильство пов'язане з існуванням гендерної асиметрії внаслідок усталених стереотипів різного ставлення до жінок і чоловіків у суспільстві. Воно є найбільш поширеним у світі, але досі маловизнаним порушенням прав людини, і насамперед прав жінок, будучи крайньою формою соціостатевої нерівності.

Дослідження засвідчують, що у тих суспільствах, де існує гендерний паритет у відношеннях, особливо у сімейному середовищі, є практично відсутнім таке явище, як гендерне насильство. На жаль, нині у більшості країн світу не досягнуто реальної рівноправності статей у всіх сферах життєдіяльності суспільства, що вказує на гостроту проблеми гендерного насильства [1, с. 16].

Наразі відбуваються процеси зміни стереотипів щодо привілейованого становища чоловіків стосовно до жінок в суспільстві, зокрема в сім'ї. Однак процес зміни соціальних стереотипів займає багато часу і не завжди є достатнім для вирішення ситуації в житті окремої особистості. Тому держава повинна застосовувати усіх можливих заходів та вдаватися до засобів задля вирішення проблеми насильства в сучасній сім'ї [3, с. 10].

Виокремлення насильства в сім'ї в самостійну соціальну проблему – тільки перший крок, спрямований на її вирішення. На цьому шляху багато перепон. Це і брак чітких визначень, теоретичної бази, наукової основи; і нестача повної інформації про ступінь поширеності цього явища, його причини та умови; відсутність закону, що забезпечує захист жертв насильства в сім'ї; судова і правоохоронна практика, що не визнає проблему насильства в сім'ї; високий ступінь латентності явища: як об'єктивної, обумовленої тим, що про факти насильства в сім'ї не надходять заяви в правоохоронні органи, так і суб'єктивної, спричиненої приховуванням фактів насильства в сім'ї правоохоронними органами [9, с. 285–318].

Статистичні дані свідчать, що за 2015 рік з 50-ти умисних вбивств, вчинених на території Львівської області, 10 скоєно на ґрунті конкретно-особистісних, сімейно-побутових відносин (у тому числі вбивство матір'ю своєї дитини 2015 р. н.). Аналіз проблем насильства у сім'ї виходить за межі вивчення офіційної статистики звернень, оскільки сам предмет уваги має глибоке за давнє коріння. Патріархальне ставлення до ролі жінки у сім'ї та суспільстві, стереотипні уявлення про стосунки батьків і дітей, де покарання трактується як природна складова виховання, призводять до того, що потерпілі

не завжди повідомляють у правоохоронні чи інші органи про факти насильства.

Висновки. Минуле століття характерне не лише страшними спалахами насилля. Воно назавжди посяде визначне місце в історії завдяки тому, що саме у цей час вперше отримали міжнародне визнання основні принципи дотримання прав людини. Домашнє насильство виразно підпадає під порушення великої кількості міжнародно визнаних прав людини, які держава зобов'язана відстоювати і захищати: права на життя і фізичну недоторканність, права не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поведіння, права на однаковий захист з боку закону і свободу від дискримінації за ознакою статі та інших. Як бачимо, витоки гендерної нерівності були детерміновані, перш за все, культурними та релігійними чинниками, а також особливостями правової системи у різних країнах. Як наслідок, домашнє насилля практично у всьому світі з давніх-давен і протягом тривалого часу визнавалось як належне, а в окремих джерелах соціальних норм було навіть зафіксовано у законодавчих формах.

Це негативне явище надзвичайно коштує всьому суспільству як з матеріальної, так і з моральної точок зору. Наша держава продовжує перебувати в перехідному періоді, для якого характерна політична, законодавча, фінансово-економічна нестабільність. Україна визнає існування проблеми домашнього насильства, протидія якому є одним із пріоритетних напрямків державної політики.

1. Аніщук Н. В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н. В. Аніщук; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2008. – 36 с.

2. Гурковська К. А. Деякі шляхи вдосконалення нормативно-правового забезпечення попередження домашнього насильства / К. А. Гурковська // LEGEA ȘI VIAȚA. – 2015. – № 3/2 (279). – 114 с.

3. Волощук А. М. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: монографія / А. М. Волощук, Х. П. Ярмачі, О. В. Ковальова. – Одеса: ОДУВС, 2013. – 218 с.

4. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн / В. П. Глиняний. – Ч. 1. – Х.: Одіссей, 2003. – 832 с.

5. Курс «Побутового насильства»: посібник учасника. – Б. м., 1999. – 264 с.

6. Ілікчієва К. І. Насильство щодо жінок: історико-соціальні аспекти / К. І. Ілікчієва // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 1.

7. Бабенко О. Е. Историчні витоки гендерної нерівності як причини виникнення сімейного насильства / О. Е. Бабенко // Матеріали регіонального круглого столу (м. Донецьк, 18 лютого 2009 р.). – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 216 с.

8. Каминская Н. Л. Проблема насилия над женщинами / Н. Л. Каминская // Реалізація державної політики стосовно дітей, молоді, сімей та затвердження гендерної рівності в суспільстві на території Донецької області: матеріали регіонального круглого столу (м. Донецьк, 18 лютого 2009 р.). – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 216 с.

9. Берковец Л. Агрессия: причины, последствия, контроль / Л. Берковец. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 512 с.

Сукмановская Л. М. Исторические аспекты возникновения проблемы домашнего насилия

Проанализированы нормативные документы разных эпох и государств, в результате чего установлено, что проблема домашнего насилия существовала всегда, независимо от степени эволюционного общества в то или иное время. Констатируется, что исторические истоки семейного насилия происходят с давних времен и обусловлены особенностями традиций, национальных ценностей, культуры и религии разных стран. Этот вид насилия представляет собой сложное и исторически устойчивое явление, которое затрагивает частных лиц, общества и государства в целом.

Ключевые слова: домашнее насилие, гендерное неравенство, генезис насилия в семье, проявления дискриминации.

Sukmanovska L. M. Historical aspects of the problem domestic violence

In the past decades, the gender balance, and combating sex discrimination has gained wide popularity throughout the developed world, because it reflects the level of development of society to some extent, which has reached one or other of the state. The main objective of the implementation of gender policy is always associated with the strengthening of the family as a primary component and unit of society, as only the equal rights and equal protection of each family member will contribute to the development of society in general and to create favorable conditions for the reproduction of generations, focused on the progressive achievements of civilization.

The article analyzes normative documents of different eras and nations, therefore it is established that the problem of domestic violence has always existed, regardless of the degree of evolutionary society at one time or another. It was noted that the historical origins of family violence occurring since ancient times due to the peculiarities of traditions, national values, culture and religion of different countries. This type of violence is a complex and historically stable phenomenon that affects individuals, society and the state as a whole.

The analysis of normative sources in different epochs and states clearly demonstrates that family violence due to the peculiarities of traditions, national values, religion and culture of different countries. In Ukraine and in foreign countries the state or authorized the use of violence in the family or other spheres

of human activity, or simply did not oppose the customs and traditions established in this field.

Studies indicate that in societies where there is gender parity in relations, especially in a family environment, virtually there is no such thing as gender-based violence. Unfortunately, today in most countries of the world have not achieved real equality in all spheres of social life, which indicates the seriousness of the problem of gender-based violence.

Key words: *domestic violence, gender inequality, the Genesis of violence in the family, discrimination.*

Стаття надійшла 22 квітня 2016 р.

УДК 343.9

О. О. Титаренко

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОГРАМУВАННЯ ПРОТИДІЇ ЇЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Проаналізовано стан протидії корупції в Україні в умовах реалізації нової Антикорупційної стратегії на 2015–2017 роки. Визначено особливості змін у структурі корупційних правопорушень та сфері їх поширення, які відбулися з 2013 до 2016 року. На підставі вибіркового аналізу регіональних правоохоронних програм з протидії корупції досліджено стан програмування такої протидії на регіональному рівні та окреслено наявні проблемні питання, які потребують комплексного вирішення.

Ключові слова: *протидія корупції, державна антикорупційна стратегія, програмування протидії корупції, регіональні програми.*

Постановка проблеми. На тлі забезпечення становлення України як незалежної, демократичної, суверенної та європейської держави й ефективної реалізації розпочатих прогресивних реформ важливим залишається питання протидії корупції, яка фактично є корозією всіх реформ у нашій країні, котра останні роки вимушена розвиватися в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації. Сьогодні Україна крок за кроком прямує шляхом формування ефективної європейської системи протидії проявам корупції у найважливіших сферах суспільства. Так, з цього приводу слід відзначити прийняття у 2014 році нової Антикорупційної стратегії на 2015–2017 роки [1], якою визначено нові вектори для створення ефективної